

Den onde cirkel

Flemming Behrendt om Family Life

Ken Loach's film over det stof, seere kender fra TV under titlen »Det splittede sind«, er en meget ensidig film. Sin ret til at være det vinder den ved kunstnerisk at overbevise om sin sandhed. Sin ensidige sandhed.

Teorien er enkel og velkendt som klassekampen: overfor den klassiske opfattelse af den schizofrene psykose som en sygdom uden klar forbindelse med omgivelserne (den konservative psykiaters ord i filmens sidste minut) står den Ronald Laing-inspirerede og -udviklede opfattelse, at det netop er omgivelserne, der skaber psykosen, og at det derfor er disse, måske hele samfundet, der er sygt – ikke patienten.

Loachs farvefilm begynder med nogle sort/hvide stills under forteksterne. Eet viser i tele det kvarter, hvori filmens familie bor. Billedet trykker husene abnormt tæt sammen og understreger deres mangel på individualitet. Et andet billede viser en smal gang mellem et par lave mure, hvorimellem en cyklende dreng kanter sig frem.

Der er altså fra første minut noget vrangt og trangt over filmens verden. Telebilledets motiv dukker op et par gange senere i filmen. Blandt andet, da pigens ven, den kunststuderende Tim, peger kvarteret ud for hende. Her opdrages de mennesker, hvis præcision og passivitet er aldeles uundværlig for den industri, der har brug for, at det enerverende arbejde bliver gjort – præcist og passivt, siger Tim. Da pigen, Janice, senere bliver spurgt af den konservative psykiater, om ikke det arbejde, hun som chokolademedailonpakker ved samlebandet har fået, var godt, spørger hun kvikt (omend ikke helt i tråd med sin tiltagende apati), om han da ville bryde sig om det arbejde. Nej, naturligvis ikke, måtte han have svaret, om han da gav sig af med at besvare den slags spørgsmål. Hvad han ikke gør.

Men hvorfor lykkes det ikke Janice at undgå chokoladesamlebåndet? Fordi hun er initiativlammet, apatisk. Hvorfor lykkes det hende ikke at affinde sig med det? Fordi hun ikke deler forældrenes idealer. Hendes tilstand er ikke direkte, men indirekte bestemt af »samfundet« – et samfund, der på ingen måde kan profitere af den (sygdoms)tilstand, hun ender i.

Janice er den yngste af to søstre. På et fremskredent tidspunkt i filmen møder vi den anden, Barbara, som er på søndagsfrokost-besøg med sine to børn. Hun demonstrerer en fuldstændig kærlighedsløs frigørelse fra forældrenes tyranni, og hun forsøger forgæves at få Janice ind i samme proces. Den lange opgørscene er en af filmens stærkeste. Børnebørnene sidder og kigger undrende fra den ene til den anden. Deres mor bliver mere og mere præcis og hadsk i sin slyngen-sandheder-omkring-sig. Faderen ophidses mere og mere af hendes tone og tager til sidst tilflugt i et faderligt »Hold kæft« – en faderlighed, Barbara prompte frabeder sig. Moderen, der fra måltidets begyndelse har stukket til Barbara for manglende opvartning, især fra den fraværende svigersøns side, eksploderer til sidst og viser Barbara døren. Umiddelbart før bryder Janice ud i et skrig og holder sig for ørene. Hun er kommet sent til bords og har siddet tavst og spist. Da hun skriger, har vi næsten glemt hendes tilstedeværelse. Kameraet har i nærbilleder skiftet mellem de tre kombatanter, og Loach får meget effektivt fortalt, at diskussionen for ingen af dem primært drejer sig om Janice, men om dem selv. Barbaras retfærdige harme udspringer af en hævnfyldt følelse af, at »hvad sagde jeg, og det er ikke jeres skyld, at det ikke gik mig lige-sådan«. Faderen føler sig dybt krænkede i sin myndighedsrolle. Og moderen i sin ejendomsret til børnene.

Det kan lyde noget firkantet. Men filmens fortjeneste er, at den inden denne middagsbordsscene har søgt på en anden måde at føre tilskueren ind på livet af sine personer.

Efter de sort/hvide fortekst-stills går filmen umærkeligt over i farver og ind i en samtale mellem lægen Mike og Janice. Han spørger hende ud om faderen, der er lagerarbejder – »en god arbejder« siger Janice. Og om moderen. Men da han nævner hende, stirrer Janice ud i luften og løfter knugende sin taske op mellem hænderne. »Hvad var det, du hed?« spørger hun Mike.

Som det meget langt er filmens fortælle-måde, giver den nu stumper af forhistorien: generelt om Janice's stadige skiften-arbejde, konkret om et apatianfald på en undergrundsstation, om hendes graviditet og den abort, som er blevet den udløsende grund til, at hun nu sidder i Mikes kontor. Og for det tredje en række scener mellem Janice og forældrene, som ikke kan opfattes som direkte berettet for Mike. De er en slags glimt af »The Family Life«, som Mike måske kan slutte sig til arten af, men egentlig er de i deres rå nøgenhed forbeholdt tilskueren, som fra et højere synspunkt får demonstreret, hvor svært det også for Mike er at lære den fulde sandhed at kende. Den kender kun filmen.

Efter Mikes samtale med Janice følger en med moderen. Hun er den bedst begavede i familien og den eneste, der kan formulere en art ideologisk grundlag for sin holdning. Hun vender sig straks polemisk mod Mike: I vore dage får forældrene jo altid skylden. Men hun forsværer også, at der skal vises forældregenerationen respekt for dens erfaringer. Ellers ender vi i junglen. Hvad Mike i sine samtaler med hende søger at overbevise hende om er hendes selvbedrag: at hun kun ønsker Janice en selvstændighed, der er identisk med en totalovertagelse af moderens livsholdning og adfærd. Hendes ofte udtalte motto overfor datteren lyder i et par variationer: »Vi prøver bare at hjælpe dig«, »Vi holder jo så meget af dig«, »Du er min datter. Jeg kender dig bedre end du selv gør. Du må gøre efter mit råd.«

Da Mike taler med faderen, forstår vi, at Janice på et tidspunkt i deres ægteskab er blevet bærer af hele moderens følelsesmæssige engagement. »Vera kom imellem os«, fortæller faderen om sit forhold til datteren. »Hun forguder Janice.« Og det blev nu sådan, at »Janice holdt os sammen«. Manglen på erotisk samliv i ægteskabet kommenterer faderen lakonisk: »Man lærer at leve med det«. Men det er hans opfattelse, at Vera har givet Janice en god opdragelse. Moderen kommer fra et socialt højereliggende miljø end faderen, der er kommet ned nordfra. Da de blev gift, havde hun en forretning, og omgivelsernes mistanke om at det var den, han tog hende for, hviler tungt på ham og har vel også påvirket hende. Han er den, der i enhver henseende har affundet sig med tingenes tilstand og blot søger at bevare en traditionel familieoverhoved-myndighed, der er uden ethvert reelt indhold. Alle hans vurderinger i konkrete sammenhænge er bestemt af, hvad der ventes af ham i denne rolle.

Overfor Janices forhold til Tim reagerer forældrene kun med panik og afstandtagen. »Din student« kalder faderen ham klassebevidst, og da hun under sin abortdepression søger tilflugt hos Tim, låser moderen hende ude, da han har kørt hende hjem. Det er det slagsmålsagtige opgør dagen efter, der endelig får forældrene til at søge hjælp.

Der er i filmens egen kronologi blot fem sekvenser fra familiens første møde med Mike i gruppeterapien og til det møde i hospitalets administrationsudvalg, hvor Mike

bliver fyret. I disse sekvenser vises det, hvor langt Mike når med både Janice, der begynder at begribe sin spaltning, og med moderen. Men det vises også – i scenen med gruppen foran TV-apparatet, hvor Janice kommer i slagsmål – at der endnu er langt igen. Bortset fra vistnok en enkelt scene, hvori Janice diskuterer sex med forældrene, går resten af filmen realkronologisk frem. Efter Mikes afskedigelse følger filmens mest oprørende sekvens. Janice – der nu er flyttet fra Mikes medicinfri afdeling til et ordinært behandlingsafsnit – protesterer inderligt, men magtesløst mod at få en bedøvelse. Hun underkastes elektrochokbehandling – og køres så ind på en lang række af bevidstløse medpatienter. Alle ligger de i samme stilling, kunstigt afslappede, berøvet ethvert initiativ, ethvert medarbejde på deres helbredelse. »Vi fjerner symptomerne, og hun får medicin med hjem,« forklarer overlægen forældrene.

Efter det korte intermezzo med Tims forsøg på at rive hende løs – de sprøjtelakerer forældrenes have blå – følger søndagsmiddagen med søsteren, og om aftenen ridser Janice desperat sine initialer i spisebordets poleerede plade og knuser det ur, faderen har fået i påskønnelse for mange års præcision. Da hun atter sidder i lægens kontor, er konflikten i hende stivnet: »Jeg hader jer allesammen«, siger hun. Og samtidig kryber hun hjælpeløst sammen i stolen: »Jeg må have gjort noget galt«.

Ethvert forsøg fra Janice på udvikling og frigørelse holdes nu i tømme eller slås ned. Hendes flirt med den unge medpatient fordømmes og hendes derpå følgende raserianfald bekæmpes med mere medicin. Da Tim under forældrenes besøg en dag stikker af med hende, er det for sent, og hun kan ikke lægge megen kraft i sin modstand, da hospitalets folk afhenter hende. Hun er nu et typisk demonstrationseksempel på schizofreni, en »logisk afslutning på sin egen historie«.

»Family Life« er ikke en film om onde mennesker, men om onde cirkler, skabt af uvidenhed og manglende bevidsthed om egne motiver. Janice bliver stadigt mere syg, og forældrene bliver stadigt mere (med)skyldige.

Det er filmens påstand, at Mike har mulighed for at løse op for denne onde cirkel, men han får ikke lov. Det er for dyrt, siger administrationen. Og desuden – men det er Tim og filmen, der siger det – passer det ikke samfundet, der foretrækker en tilpasning for en frigørelse.

Fra filmens synspunkt uadskilleligt handler den både om en sygdoms opståen og om dens behandling. Den ser totalt bort fra den mulighed, at en schizofren psykose kan udvikle sig selv under de gunstigste sociale og psykiske forhold, »uden klar forbindelse med omgivelserne«. Heri består dens ensidighed. Denne ensidigheds styrke er, at vi i fortællingen om Janice ingen væsentlige oplysninger eller belysninger savner for en tro på, at for hende kunne både liv og sygdom have fået et andet forløb, hvis der havde været bedre overensstemmelse mellem viljen til det gode og evnen til at gennemskue de mekanismer, der i familie og samfund udøver så overvældende og ødelæggende en magt.

Der er vel få filmskabere for øjeblikket, der som Ken Loach og hans faste medarbejdere formår at forene den klassiske fiktionsfilms fortællelæmæssige styrke med debat- og diskussionsfilmens engagement.

■ FAMILY LIFE

Family Life. England 1971. **Dist:** MGM-EMI. **P-selskab:** Kestrel Film Ltd. En Englo-EMI Præsentation. **Ex-P:** Bob Blues. **P:** Tony Garnett. **As-P:** Irving Teitelbaum. **P-leder:** Keith Evans. **Instr:** Ken Loach. **Instr-ass:** Sean Hudson. **Manus:** David Mercer, Ken Loach. **Adapt:** David Mercer. **Efter:** David Mercers TV-spil »In Two Minds« (1967), instrueret af Ken Loach; sendt i dansk TV 4.4.68 under titlen »Det splittede sind«. **Foto:** Charles Stewart. **Farve:** Technicolor. **Klip:** Roy Watts. **Ark:** William McCrow. **Kost:** Daphne Dare. **Musik:** Marc Wilkinson. **Tone:** Peter Elliott, Frederic Sharp, Gerry Humphreys. **Medv:** Sandy Ratcliff (Janice Baildon), Bill Dean (Mr. Baildon), Grace Cave (Mrs. Baildon), Malcolm Tierney (Tim), Hilary Martyn (Barbara Baildon), Michael Riddall (Dr. Donaldson), Alan MacNaughton (Mr. Carswell), Johnny Gee (Mand i have), Bernard Atha, Edwin Brown, Freddie Clemson, Alec Coleman, Jack Connell, Ellis Dale, Terry Duggan, Rossana Garofala, Muriel Hunt, Jason James, David Markham, Julie May, Eleanor Montoya, Myrtle Mackenzie, Liz Mackenzie, Ena Owen, Ann Penfold, Jill Richards, Rita Russell, Rosario Serrano, Allan Travell, Doremy Vernon, Chris Webb, Dorothy White, Vivienne Ablett, Sophie Baker, Dennis Brennan, Jimmy Cowan, Paul Cuff, Bill Draper, Paul Fell, Evan Hercules, Richard Laughton, Barbara Allen, John Batt, Christophe Cook, George Crawford, Arthur Day, Bernard Ellis, Maureen Gregson, Geoffrey Hill, Dennis Lay, Janet Law, Terry Lewis, Julian Miller, Geoff Mulligan, George Noonan, Ron Pearce, Jack Roche, Ivan Strasburg, Jeremy Thomas, Gay Lawley-Wakelin, Don Maton, Michael Monks, Michael Murchan, Bryan Oates, Richard Pointing, Joy Seddon, Tony Teiger, John Woodley. **Længde:** 108 min. **Censur:** Ingen. **Udl:** Dan-Ina Film. **Import:** JEK Film. **Prem:** Dagmar 3, 26.2.74.

Stil/ Mor, far og nervesvækket datter i »Family Life«.